

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

RUGAT

LA VALL D'ALBAIDA

ACADÈ
MIA VA
LENCI
ANA DE
LA LL
NGUA

AJUNTAMENT
DE RUGAT

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECULL I TEXT
Abel Soler Molina

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Rugat, 200

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Rugat

ISBN: 978-84-482-6130-6
Depòsit legal: V-3046-2016
Impressió: gràfiques vimar

Ajuntament de Rugat, 11 • Tel. 96 159 43 00 • Picanya • València

www.avl.gva.es

RUGAT

El poble de Rugat pertany a la comarca de la Vall d'Albaida i es troba emplaçat al repeu d'ombria de la serra de Benicadell, en el traçat de l'antic camí real d'Albaida a Gandia. El 2014 compta amb 179 habitants, anomenats *rugatins*, i un terme reduït de 3,2 km²; pràcticament tota la població és valencianoparlant. El nucli de població forma part de l'àrea d'influència comercial de la ciutat de Gandia, que es troba a 19,5 km de distància. El territori local té una part muntanyenca, que s'eleva fins als 540 metres d'altitud, i uns bancals llauradissos (260-400 metres), seccionat per la serreta de Molina, que delimita la foia de Rugat. Drenen el terme els barrancs de les Fonts i de Llopis, que formen el riu de Nassiu o Vernissa, principal tributari del riu d'Alcoi.

La muntanya contigua de l'Algebassó (de l'àrab *al-Jabbasun* 'els algepersers') ens recorda l'explotació des de fa segles de l'argila i l'algeps de fàcies keuper (era secundària) que aflora en esta banda de la vall. Els romans es fixaren en les arrugues de pedra que coronen el tossal i el conegueren com el *Monte Rugato*, 'el tossal arrugat', d'on deriva el topònim *Rugat*. Afloren restes ibèriques al mateix Algebassó i a la Serreta, i romanes, en el nucli urbà i en el Molló. Tanmateix, foren els musulmans els qui fundaren el poble i l'horta de Rugat (251 fanecades), que es rega de les fonts que naixen al peu de la serra. Conta el cronista palatí de Còrdova Ibn Hazm (segles X-XI) que Rugat va ser fundat i enjardinat per Labîb al-Fihrí, un dels primers àrabs que van arribar a Al-Àndalus, que es va establir a Xàtiva en el segle VIII.

En temps de les primeres taifes i del Cid Campeador (segle XI) prengué cos el castell de Rugat (al terme veí d'Aielo). La conquesta feudal (1245) va donar pas a la guerra contra el xeic al-Àzraq (1247-1258), que va ordir una emboscada contra Jaume I prop de Rugat. Arran d'aquell atac a traïció (esmentat en el Llibre dels Fets com «el fet de Rugat», 1257), el Conqueridor va dirigir una ofensiva i va obligar el mudèjar a exiliar-se a Granada. Seguidament, el sobirà va atorgar l'alqueria de Rugat als germans catalans Romeu i Joan Martí (1258), custodis del fortí de Castelló de Rugat, els quals havien participat activament en la campanya. L'any 1287, els termes dels castells de Rugat i Carbonera –bona part de la vall– van ser donats als cavallers de Bellvís, que van passar a exercir l'alta jurisdicció sobre el territori. No obstant això, la propietat i baixa jurisdicció de Rugat van passar per diverses mans (els Martí i els Andreu de Xàtiva) fins a ser adquirides pel monestir de Santa Maria de la Valldigna (1336). L'abat en percebia les

rendes feudals fins a la dissolució de les senyories eclesiàstiques (1835). Pel que fa a l'alta jurisdicció feudal sobre la baronia del castell de Rugat (o de Castelló i la Pobra), esta passaria dels Bellvís als Aguiló-Romeu (segle XV) i en acabant als Borja, ducs de Gandia (1499-1837).

L'alqueria islàmica de Rugat es trobava on ara diuen *els Casals*, terme aplicat sovint a despoblats. La pesta de 1439 va delmar la població i va motivar la ruïna del lloc. L'abat de la Valldigna va confiar en el baró de Castelló de Rugat, Jaume Romeu i Pertusa, la refundació del poble en l'actual emplaçament (1449). Rugat comptava amb tretze cases el 1476 i amb vint, l'any 1563, superats els traumes del saqueig per part dels agermanats (1521) i la conversió forçada al cristianisme (1525). L'expulsió dels moriscos va afectar unes cinquanta famílies (1609). Va costar de repoblar el lloc amb cristians vells, però la població es va consolidar en el segle XVIII (quaranta cases i 183 habitants el 1787), si bé es va estancar en el XIX (48 cases i 196 habitants el 1886). Entre la fi del huit-cents i mitjan segle XX es va viure un moment d'esplendor agrícola, gràcies a la pansa de raïm moscatell i a la proliferació de riurauts. El màxim històric es va assolir el 1950, amb 288 habitants. A partir d'aleshores, l'emigració deixà el poble estancat de nou i envellit, tendència que sembla capgirar-se des del canvi de mil·lenni. En l'actualitat, l'economia descansa en llocs de treball fora del poble, pedreres, magatzems de fruita i establiments de turisme rural (càmping, restaurant...).

Rugat compta amb un patrimoni historicoartístic certament interessant. L'església de la Mare de Déu de Gràcia conserva la planta, disposició i murs perimetrals de l'antiga mesquita del segle XV. L'interior fou remodelat en els anys 1727-1798, amb la traça d'altars d'estil barroc, rococó i neoclàssic. L'altar major lluïx un magistral retaule renaixentista de la Mare de Déu de Gràcia, obra del cèlebre pintor contestà Nicolau Borràs (segle XVI). Fou portat ací des de la capella de Gràcia de Santa Maria de la Valldigna, arran del procés d'exclaustració i desamortització (1835). El campanar data de 1959. També tenen interès la casa de la Senyoria de l'Abat de la Valldigna, obra del segle XVI; l'antic molí senyorial (segles XVI-XIX); el llavador públic (segle XX), i diferents riurauts i sequers per a la pansa.

El poble celebra festes majors a les acaballes de juliol, en llaor de Sant Bernat, el Crist dels Prodigis i la Divina Aurora, i el dia del Reservat del Santíssim Sagrament, el 22 de febrer.

RUGAT

Orografia

el Planet
l'Algebassó
Lloma del Barandano

Serra de Benicadell
Serreta de Molina
Tossal de Calabuig

Hidrografia

Barranc de Barraix
Barranc de la Foia del Pou
Barranc de la Jàssena
Barranc de la Mallolada
Barranc de les Fonts
Barranc de Llopis

Barranc del Cantalar
Barranc del Fondó
Font del Garrofer
Fonteta dels Casals
Fonts de la Teula

Poblament

Corral del Barber

Rugat

Partides i paratges

el Camí Real
el Cantalar
el Corral del Barber
el Guardià
el Molinet
el Molló
el Racó
el Teular
els Casals
els Fondons
els Sequers
l'Alter
l'Alteró
l'Apotecari
l'Asnet
l'Assagador

l'Horta de Baix
l'Horta de Dalt
l'Horta del Forn
l'Ombria
la Barraqueta
la Foia de Barraix
la Foia de la Decarada
la Foia del Pou
la Foieta
la Lloma
la Mallolada
la Pantorrilla
les Fonts de Rugat
Racó de l'Estaca
Xocaina

Vies de comunicació

Camí Assagador
Camí d'Aielo a Sorient
Camí de Castelló a Llutxent
Camí de l'Asnet
Camí de l'Horta
Camí de l'Ombria
Camí del Barandano

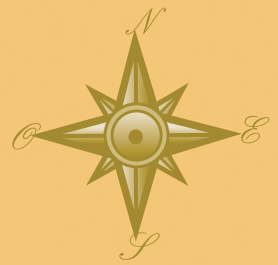
Camí del Guardià
Camí del Molí
Camí del Pou
Camí del Romeral
Camí Real d'Albaida a Gandia
Carretera de Castelló a Aielo
Carretera de Gandia

Altres llocs d'interés

Cementeri
el Molinet
Molí de Rugat

Rajolar d'Alonso
Terrer dels Alonsos

Rugat

La Vall d'Albaida

